

I Źródła prawne i sposoby nawiązywania stosunków dyplomatycznych

1. Podstawy prawne w porządku międzynarodowym i krajowym

Historia prawa międzynarodowego zależna jest od ewolucji społeczności międzynarodowej. Początkowo obowiązywało jedynie prawo wojenne, rzadziej stosunki pokojowe. Prawo dyplomatyczne pojawiło się w okresie starożytnej Grecji, a potem także i Rzymu. Na terytorium Imperium Rzymskiego, takie czynniki, jak rozległe terytoria, relacje z barbarzyńcami czy wewnętrzne regulacje obywateli z pozostałą częścią społeczeństwa, przyczyniły się do powstania prawa międzynarodowego (łac. *ius inter gentes*) oraz prawa dotyczącego cudzoziemców (łac. *ius gentium*).

W doktrynie trwają spory wokół definicji prawa międzynarodowego. Jest to spowodowane rozbieżnościami w określeniu podmiotów i źródeł szczególnego systemu normatywnego, jakim jest prawo międzynarodowe publiczne. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że istnieje w nauce podział zakresu norm prawno-międzynarodowych na publiczne i prywatne¹. Prawo międzynarodowe prywatne, jako gałąź prawa krajowego, jest regulowane przepisami prawa wewnętrznego. Art. 1 ustawy - Prawo prywatne międzynarodowe określa zakres obowiązywania tego prawa dla stosunków osobistych i majątkowych w zakresie prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy². W dalszym ciągu pracy autorka będzie posługiwała się jedynie terminem „prawo międzynarodowe” w znaczeniu: prawo międzynarodowe publiczne. Chcąc ominąć spory i ustalić najbardziej adekwatne i pomocne pojęcie prawa międzynarodowego, pominięty zostanie krąg podmiotów, a więc legitymowanych uczestników obrotu prawno-międzynarodowego. Prawem międzynarodowym określa się zatem zespół norm regulujących stosunki między jego podmiotami³.

Prawo dyplomatyczne to jedna z najstarszych dziedzin prawa międzynarodowego publicznego. Tworzy ono podstawę działalności dyplomatycznej, której jest integralną częścią. Prawo dyplomatyczne ustanawia zespół zasad i norm regulujących funkcjonowanie

¹ S. Clavel, *Droit international privé*, Paris 2009, s. 1.

² Ustawa - Prawo międzynarodowe prywatne z 4 lutego 2011 r. (Dz. U. 2011 nr 80, poz. 432).

³ L. Antonowicz, *Podręcznik prawa międzynarodowego*, Warszawa 2005, s. 17; J. Barcik, T. Srogosz, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2007, s.1; J. Białocerkiewicz, *Prawo międzynarodowe publiczne: zarys wykładu*, Toruń 2007, s. 29-31; R. Bierzanek, J. Symonides, *Prawo międzynarodowe publiczne*, Warszawa 2002, s. 17-18.

i status prawny organów państwa w stosunkach między państwami, głównie misji dyplomatycznych⁴. Kilkanaście wieków było tworzone wyłącznie w oparciu o zwyczaj. Pierwszej, choć wąskiej, kodyfikacji prawa międzynarodowego dokonano dopiero w XIX w. na Kongresie wiedeńskim w 1815 r. Przyjęto wówczas tzw. „regulamin wiedeński” stanowiący aneks do Aktu Końcowego Kongresu, normujący klasy pierwszeństwa przedstawicieli dyplomatycznych. Uzupełniono go trzy lata później protokołem akwizgrańskim⁵. Przepisy regulujące zagadnienie procedencji zostały zawarte w „Protokole w sprawie Ministrów Rezydentów”. Stąd pochodzi nazwa „protokół dyplomatyczny”, używana dla określenia reguł przyjętych w korpusie dyplomatycznym, w stosunkach międzynarodowych oraz między ich przedstawicielami⁶.

Termin „dyplomacja” wywodzi się z języka greckiego. *Diploma* (gr. *diplóos*-podwójny) oznaczała prawdopodobnie akt urzędowy, instrukcję poselską zapewniającą przywileje przekazane przez suwerena, sporządzaną na dwóch glinianych tabliczkach⁷. Brak definicji dyplomacji wynika z istoty stosunków dyplomatycznych, ich szerokiego aspektu i wielowarstwowości⁸. Jednak większość badaczy jest zdania, że omawiane pojęcie można sprowadzić do dwóch aspektów. W pierwszym znaczeniu „dyplomacja” jest to oficjalna, urzędowa działalność państwa, będąca narzędziem polityki zagranicznej, realizująca cele i zadania w sferze stosunków międzynarodowych w drodze prowadzenia rozmów, rokowań, korespondencji i zawierania umów międzynarodowych. Po drugie, dyplomacją nazywa się zespół metod, środków oraz umiejętności z zastosowaniem taktu, ostrożności, argumentacji, a więc sztukę uprawiania zawodu dyplomaty. Trzeci, dodatkowy aspekt ma charakter instytucjonalny i odnosi się do aparatu organizacyjnego, czyli korpusu służby zagranicznej w ministerstwach spraw zagranicznych, a także przedstawicielstwach dyplomatyczno-konsularnych⁹.

Wartym odnotowania jest fakt, że w nauce przyjęto podział dyplomacji na tzw. tradycyjną, „starą dyplomację” międzynarodowych stosunków politycznych oraz

⁴J. Barcik, T. Srogosz, *op. cit.*, s. 328; W. Góralczyk, S. Sawicki, *Prawo międzynarodowe publiczne w zarysie*, Warszawa 2006, s. 267; J. Sutor, *Leksykon dyplomatyczny*, Warszawa 2010, s. 290; J. Sutor, *Prawo dyplomatyczne i konsularne*, Warszawa 2010, s. 32.

⁵L. Antonowicz, *op. cit.*, s. 154; R. Bierzanek, *op. cit.*, s. 170-171.

⁶C. Ikanowicz, J. Piekarski, *Protokół dyplomatyczny i dobre obyczaje*, Warszawa 2009, s. 16.

⁷E. Molendowski, W. Polan, *Dyplomacja gospodarcza: rola i znaczenie w polityce zagranicznej państwa*, Warszawa 2007, s. 13; J. Sutor, *Prawo...*, s. 21.

⁸M. Orzechowski, *Nowoczesna dyplomacja (geneza, ewolucja, istota, charakter, rola)*, [w:] *Dyplomacja*, pod red. M. Wilka, Łódź 2002, s. 8.

⁹J. Barcik, T. Srogosz, *op. cit.*, s. 327; C. Ikanowicz, J. Piekarski, *op. cit.*, s. 21-22; J. Sutor, *Prawo...*, s. 32-34; M. Wilk, *op. cit.*, s. 44-45; J. Sutor, *Leksykon ...*, s. 84-85; R. Tarnogórski: Służba dyplomatyczna w II Rzeczypospolitej *Biuletyn Polskiego Instytutu Spraw Międzynarodowych* 2002, nr 48.

nowopowstałą dyplomację publiczną, społeczną. Owo wyodrębnienie jest spowodowane procesami, takimi jak globalizacja czy demokratyzacja współczesnych stosunków między państwami, a w konsekwencji rozszerzaniem ram działalności, funkcji, adresatów działań dyplomatycznych. Jak stwierdza Jarosław Szczepankiewicz, były naczelnik departamentu promocji w Ministerstwie Spraw Zagranicznych (dalej jako MSZ) obecnie ambasador RP w Etiopii „dyplomacja publiczna zajmuje się wpływem postaw społecznych na kształtowanie się i realizację polityki zagranicznej, obejmując zagadnienia z zakresu stosunków międzynarodowych wykraczające poza obszar tradycyjnej dyplomacji”¹⁰. Co istotne, taka działalność nie jest normowana ani sankcjonowana przez normy prawa dyplomatycznego z racji kręgu podmiotów, to jest nielegitymowanych uczestników stosunków międzynarodowych, jak ruchy, organizacje społeczne i instytucje¹¹.

Prawo dyplomatyczne, wyodrębnione z prawa międzynarodowego, reguluje stosunki dyplomatyczne. Stosunki dyplomatyczne to urzędowe, a więc oficjalne, pokojowe stosunki między podmiotami prawa międzynarodowego ustanawiane dobrowolnie w umowie międzynarodowej lub innym przejawie woli między dwoma uznającymi się nawzajem suwerennymi państwami i rządami¹². Realizowane są one za pośrednictwem organów państwowych, czyli głowy państwa, ale przede wszystkim ministra spraw zagranicznych wraz z jego aparatem pomocniczym, tj. ministerstwem spraw zagranicznych. Poza granicami danego kraju realizacją relacji dyplomatycznych zajmują się stali oraz tymczasowi szefowie misji dyplomatycznych. Stosunki dyplomatyczne *sensu largo* obejmują właśnie działalność wraz z ogólną kompetencją wszelkich organów reprezentujących państwo w stosunkach zewnętrznych. Natomiast w wąskim rozumieniu tego terminu - to stosunki utrzymywane za pomocą stałych misji dyplomatycznych. Oprócz norm prawa międzynarodowego, także zwyczajowego, stosunki dyplomatyczne regulowane są również przez prawo wewnętrzne oraz normy o charakterze kurtuazyjnym (fr. *courtoisie* - uprzejmość, grzeczność) niebędące wszak źródłem prawa międzynarodowego¹³.

W mowie potocznej używa się zamiennie pojęć „stosunki dyplomatyczne” i „stosunki konsularne”. Jest to jednak błąd, gdyż na gruncie prawnym zakresy tych instytucji prawno-międzynarodowych się różnią. Stosunki konsularne są również oficjalnymi stosunkami

¹⁰ E. Molendowski, W. Polan, *op. cit.*, s. 30.

¹¹ M. Orzechowski, *op. cit.*, s. 21.

¹² Na potrzeby pracy, autorka przyjęła zawężony katalog uczestników stosunków dyplomatycznych, tj. wyłącznie państwa. Wynika to z zakresu niniejszej pracy, tj.: „Nawiązywanie i utrzymywanie stosunków dyplomatycznych między państwami na przykładzie Rzeczypospolitej Polskiej i Nowej Zelandii”.

¹³ J. Białocerkiewicz, *op. cit.*, s. 65, 312; R. Bierzanek, J. Symonides, *op. cit.*, s. 176-177; C. Mojsiewicz, (red.) *Leksykon współczesnych stosunków politycznych*, Wrocław 1997, s. 303; J. Sutor, *Leksykon...*, s. 342.

ustanawianymi za wspólną zgodą przez suwerenne państwa. Ich celem jest jednak realizacja funkcji konsularnych. Art. 5 głównego źródła prawa konsularnego, jakim jest Konwencja wiedeńska o stosunkach konsularnych z 24 kwietnia 1963 r.¹⁴, wymienia te funkcje. Do podstawowych zadań zostały zaliczone: opieka dyplomatyczna, jako funkcja ogólna oraz funkcje szczególne, w tym o charakterze administracyjnym i sądowym. Warto odnotowania jest ponadto relacja stosunków dyplomatycznych do stosunków konsularnych. Według postanowień art. 2 pkt 2 przywołanej konwencji zgoda na nawiązanie stosunków dyplomatycznych oznacza jednocześnie nawiązanie stosunków konsularnych, jednak pod warunkiem, że nie postanowiono inaczej¹⁵. Oznacza to zwolnienie państw z obowiązku zawarcia odrębnego porozumienia w sprawie nawiązania stosunków dyplomatycznych.

Całość prawa dyplomatycznego została skodyfikowana przez Komisję Prawa Międzynarodowego, organ pomocniczy Organizacji Narodów Zjednoczonych (ONZ), na Konferencji ONZ o stosunkach dyplomatycznych, która odbywała się od 2 marca do 14 kwietnia 1961 r. Cele utworzenia Konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych¹⁶ zostały zawarte w arendzie. Są to: utrzymanie międzynarodowego pokoju i bezpieczeństwa, rozwój przyjaznych stosunków między narodami niezależnie od systemów ustrojowych i społecznych oraz zabezpieczenie skutecznego wykonywania funkcji przez misje dyplomatyczne. Warto zauważyć, że konwencja reguluje kwestie stosunków, przywilejów i immunitetów dyplomatycznych, co wyraźnie nawiązuje do regulaminu wiedeńskiego niebędącego niczym innym jak spisem zasad zwyczajowych¹⁷. W preambule zawarto stwierdzenie, które nie uchyla norm międzynarodowego prawa zwyczajowego. Wskazano również na wciąż obowiązującą moc prawną zwyczaju w sprawach nieuregulowanych postanowieniami konwencji. Omawiany zbiór przepisów uważa się za podstawowe źródło prawa dyplomatycznego. Jest to akt prawno-międzynarodowy o charakterze powszechnym, bowiem został on ratyfikowany przez większość państw na świecie¹⁸.

Do czynników kształtujących normy obowiązującego prawa dyplomatycznego, w tym regulacje prawne dotyczące nawiązywania i utrzymywania stosunków dyplomatycznych, należy zaliczyć przede wszystkim umowy międzynarodowe, zwyczaj międzynarodowy, a także akty prawa wewnętrznego państwa. Istotną rolę w procesie kształtowania prawa

¹⁴Dz. U. 1982 nr 13, poz. 98.

¹⁵S. Sawicki, *Prawo konsularne: studium prawnomiędzynarodowe*, Warszawa 2003, s. 44-46, 59-65; J. Sutor, *Leksykon...*, s. 137 i 343.

¹⁶Dz. U. 1965 nr 37, poz. 232.

¹⁷S. Sidorowicz: *Tajemnice Protokołu Dyplomatycznego Wiedza i Życie* 2001, nr 8.

¹⁸PR ratyfikowała Konwencję 26 lutego 1965 r., a Nowa Zelandia - 23 września 1970 r.

dypłomatycznego, praktyka dypłomatyczna, orzecznictwo sądowe oraz doktryna prawa dypłomatycznego.

Kodyfikacja działu prawa międzynarodowego, jakim jest prawo dypłomatyczne, przyczyniła się do ujednoczenia i znacznego uproszczenia obrotu prawnego, wyznaczyła cel przywilejów i immunitetów dypłomatycznych, a także rozwiązała kwestię zwyczaju w stosunkach między państwami, przyznając mu wciąż ważną i wiążącą rolę¹⁹.

Podstawą prawną nawiązywania stosunków dypłomatycznych między państwami w porządku międzynarodowym, oprócz wspomnianej już Konwencji wiedeńskiej z 1961 r. wraz z dwoma protokołami fakultatywnymi²⁰, jest Konwencja o misjach specjalnych przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne ONZ w dniu 8 grudnia 1969 r. łącznie z protokołem fakultatywnym²¹ oraz Konwencja o zapobieganiu przestępstwom i karaniu sprawców przestępstw przeciwko osobom korzystającym z ochrony międzynarodowej, w tym przeciwko dyplomatom, sporządzona w Nowym Jorku dnia 14 grudnia 1973 r.²² W mniejszym zakresie jest to także Konwencja wiedeńska dotycząca reprezentacji państw w ich stosunkach z organizacjami międzynarodowymi o charakterze uniwersalnym otwarta do podpisu 14 marca 1975 r. Równocześnie podstawa funkcjonowania ONZ, tj. Karta Narodów Zjednoczonych z 26 czerwca 1945 r. w swoich postanowieniach dotyczących stosunków międzynarodowych kładzie nacisk na poszanowanie zasad suwerennej równości, równouprawnienia i samostanowienia narodów²³.

Jak wcześniej wspomniano, również w prawie wewnętrznym znajdują się regulacje normujące stosunki dypłomatyczne. W polskim prawie, na szczycie zhierarchizowanych źródeł prawa znajduje się konstytucja, która w art. 133 przyznaje kompetencje Prezydentowi RP będącemu reprezentantem w stosunkach zewnętrznych. Ponadto w art. 146 stwierdza, że politykę zagraniczną prowadzi Rada Ministrów²⁴. Istnieją również ustawy specjalistyczne. Takim mianem należy określić ustawę z dnia 27 lipca 2001 r. o służbie zagranicznej²⁵, która określa organizację i funkcjonowanie polskiej służby zagranicznej oraz prawa i obowiązki

¹⁹ J. Barcik, T. Srogosz, *op. cit.*, s. 328; J. Białocerkiewicz, *op. cit.*, s. 310; J. Sutor, *Prawo dypłomatyczne...*, s. 34-38; J. Sutor, *Leksykon...*, s. 290; B. Miernik, *Prawo współczesnej dyplomacji*, [w:] *Dyplomacja*, pod red. M. Wilka, Łódź 2002, s. 76-77.

²⁰ Protokół fakultatywny do Konwencji wiedeńskiej o stosunkach dypłomatycznych dotyczący nabycia obywatelstwa z 18 kwietnia 1961 r. oraz Protokół fakultatywny do Konwencji wiedeńskiej o stosunkach dypłomatycznych dotyczący obowiązkowego załatwiania sporów z 18 kwietnia 1961 r. Rzeczpospolita Polska nie jest stroną żadnego z wymienionych protokołów.

²¹ Dz. U. 1985 nr 48, poz. 245; Protokół fakultatywny do Konwencji o misjach specjalnych dotyczący obowiązkowego załatwiania sporów z 16 grudnia 1969 r.

²² Dz. U. 1983 nr 37, poz. 168.

²³ Dz. U. 1947 nr 23, poz. 90.

²⁴ Dz. U. 1997 nr 78, poz. 483.

²⁵ Dz. U. 2001 nr 128, poz. 1403.

personelu misji dyplomatycznej. O ile umowy międzynarodowe nie stanowią inaczej, państwo w swoim wewnętrznym ustawodawstwie normuje zagadnienia wjazdu i pobytu - ustawa o cudzoziemcach z 13 czerwca 2003 r.²⁶ Akty prawa krajowego określają kształt protokołu dyplomatycznego oraz ogranicza swobodę poruszania się przedstawicieli dyplomatycznych obcych państwa.

Podstawowe akty wykonawcze uchwalone na podstawie polskiej ustawy o służbie zagranicznej²⁷ to Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 23 grudnia 2002 r. w sprawie dodatku zagranicznego i świadczeń przysługujących członkom służby zagranicznej wykonującym obowiązki służbowe w placówce zagranicznej²⁸, Rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z 10 marca 2009 r. w sprawie określenia stanowisk oraz mnożników do ustalenia składników wynagrodzenia w służbie zagranicznej²⁹ oraz Zarządzenie Nr 97 Prezesa Rady Ministrów w sprawie trybu, formy i ceremoniału nadania stopnia dyplomatycznego oraz składania ślubowania przez członka personelu dyplomatyczno-konsularnego z 2 sierpnia 2002 r.³⁰

Również Ministerstwo Spraw Zagranicznych i Handlu (*The Ministry of Foreign Affairs and Trade*, MFAT) w rządzie Nowej Zelandii powołuje się na główne akty regulujące stosunki dyplomatyczne swojego państwa³¹. Jednym z nich jest ustawa o przywilejach i immunitetach dyplomatycznych (*The Diplomatic Privileges and Immunities Act 1968*), która została przyjęta 25 listopada 1968 r. Cel tej regulacji³² zawarty został w samym tytule: „ustawa ujednocila i wprowadza poprawki w prawie odnoszącym się do przywilejów i immunitetów dyplomatycznych”. Znajduje się tam również stwierdzenie, że na podstawie tego aktu implementuje się założenia Konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych do prawa nowozelandzkiego. Dlatego też, dokument ten treściowo bardziej odpowiada polskiej ustawie o służbie zagranicznej niż Ustawa o sprawach zagranicznych (*The Foreign Affairs Act 1988*). Uchwalony 29 listopada 1988 r. zbiór przepisów, ma za zadanie polepszyć

²⁶ Dz. U. 2003 nr 128, poz. 1175.

²⁷ Dostępne na stronie polskiego MSZ: <http://www.msz.gov.pl/Podstawowe,akty,wykonawcze,1135.html>, aktualne na dzień 15 XI 2010 r.

²⁸ Dz. U. 2002 nr 239, poz. 2048.

²⁹ Dz. U. 2009 nr 40, poz. 324.

³⁰ M. P. 2002 nr 35, poz. 551.

³¹ Strona rządowa nowozelandzkiego MFAT: <http://www.mfat.govt.nz/About-the-Ministry/What-we-do/Legislation.php>, aktualne na dzień 15 XI 2010 r.

³² Act to przepis prawa uchwalony przez parlament, o czym informuje strona ustawodawstwa Nowej Zelandii: http://www.legislation.govt.nz/act/public/1968/0036/latest/whole.html?search=ts_all%40act%40bill%40regulation_diplomatic_resel&p=1#dlm387496, aktualne na dzień 15 XI 2010 r.

warunki służące zachowaniu relacji pomiędzy Nową Zelandią i zagranicą³³. Obie ustawy rządu nowozelandzkiego stanowią podstawy regulacji związanych z nawiązywaniem i utrzymywaniem stosunków dyplomatycznych przez Nową Zelandię z innymi krajami.

Nie należy również zapomnieć o najwyższym rangą akcie Nowej Zelandii – Ustawie Konstytucyjnej (*The Constitution Act* 1986) z 13 grudnia 1986 r. Warto w tym miejscu wykazać, że postanowienia zawarte w tym zbiorze norm nie wyposażają jej w moc prawną nadrzędną wobec innych aktów parlamentu. Jednakże, jak pisze prof. Stanisław Bożyk zajmujący się prawem konstytucyjnym i parlamentarnym Nowej Zelandii, „w doktrynie prawa konstytucyjnego Nowej Zelandii, przypisuje się tu walor szczególny podkreślając, że zawarte w nim zasady i rozwiązania prawno-ustrojowe są później konkretyzowane w ustawodawstwie zwykłym³⁴.” Jak czytamy w tytule omawianej regulacji prawnej, ustawa ta reformuje prawo konstytucyjne Nowej Zelandii, poprzez zebranie w jeden akt prawny poszczególnych przepisów o konstytucyjnym znaczeniu. Uwzględnia się ponadto ustanie wpływu konstytucji uchwalonej przez parlament Wielkiej Brytanii w 1852 r. na legislację Nowej Zelandii³⁵.

Art. 2 Ustawy Konstytucyjnej stanowi, że Gubernator Generalny jest mianowany przez głowę państwa, tj. monarchę³⁶. Gubernatorowi generalnemu przysługuje szereg uprawnień legislacyjnych z uwagi na faktyczne pełnienie funkcji przedstawiciela Korony w Nowej Zelandii. Reprezentant monarchy brytyjskiego stoi jednak przede wszystkim na czele władzy wykonawczej. Ponadto reprezentuje on Nową Zelandię w stosunkach z innymi państwami, przez co rozumieć należy przyznanie mu kompetencji do witania wizytujących głów państw, przyjmowanie listów uwierzytelniających ambasadorów i wysokich komisarzy, jak również uczestniczenie w ważnych ceremoniach zagranicznych. Coraz częściej, na prośbę premiera Nowej Zelandii (powoływanego z resztą właśnie przez gubernatora generalnego) podejmuje się on wizyt państwowych mając na celu poprawę stosunków Nowej Zelandii z innymi krajami³⁷.

³³Dostępne na stronie internetowej legislacji Nowej Zelandii: http://www.legislation.govt.nz/act/public/1988/0159/latest/whole.html?search=qs_all%40act%40bill%40regulation_Commonwealth+Countries+Act+1977_rese&p=1#dml138747, aktualne na dzień 15 XI 2010r.

³⁴S. Bożyk, *System konstytucyjny Nowej Zelandii*, Warszawa 2009, s. 14.

³⁵http://www.legislation.govt.nz/act/public/1986/0114/latest/DLM94204.html?search=qs_all%40act%40bill%40regulation_constitutional+act_rese&p=1&sr=1, aktualne na dzień 15 XI 2010r.

³⁶Jest nim monarcha brytyjski, obecnie Królowa Elżbieta II.

³⁷S. Bożyk, *op. cit.*, s. 14; A. Dańka, *Dominium jako forma ustrojowa państw anglosaskich*, Kraków 2009, s. 109; Strona internetowa gubernatora generalnego Nowej Zelandii: <http://www.gov-gen.govt.nz/role/functions.htm>, aktualne na dzień 15 XI 2010r.

2. Metody prawne ustanawiania stosunków dyplomatycznych

Nawiązywanie stosunków dyplomatycznych nie jest obowiązkiem wynikającym z jakiegokolwiek aktu prawa. Można jednak mówić o obowiązku polityczno-moralnym ustanawiania takich stosunków, gdyż sprzyjają one pokojowemu rozwojowi relacji i współpracy na szczeblu międzynarodowym. Państwa kierują się przy tym chęcią lub potrzebą podtrzymywania kontaktów, a więc interesem, zarówno politycznym, jak i społecznym czy gospodarczym³⁸. Z tego też powodu, nawiązywanie i utrzymywanie stosunków dyplomatycznych jest w świecie powszechne. Każdy uczestnik obrotu prawnomiędzynarodowego ma prawo do zawieszania, zerwania, a także ponownego nawiązania tychże relacji. Polityka zagraniczna państwa, kształtowana poprzez stosunki dyplomatyczne, rozwija przyjazne więzi i współpracę międzynarodową, utrwała pokój oraz bezpieczeństwo w skali globalnej³⁹.

Nawiązaniem i utrzymywaniem stosunków dyplomatycznych zajmują się organy wewnętrzne z siedzibą na terytorium państwa wysyłającego, do jakich zaliczamy głowę państwa, rząd, parlament, MSZ, a także inne organy funkcjonujące na podstawie regulacji prawnych w poszczególnych państwach oraz organy zewnętrzne z siedzibą poza granicami państwa. Realizacją zadań w sferze dyplomacji za granicą zajmują się głównie stałe misje dyplomatyczne⁴⁰ oraz w mniejszym stopniu misje specjalne i instytuty kultury⁴¹. Z pojęciem przedstawicielstw dyplomatycznych wiąże się termin „korpus dyplomatyczny” (fr. *corps diplomatique*, CD), którego używa się w dwóch znaczeniach. W znaczeniu szerszym obejmuje on wszystkich członków personelu dyplomatycznego misji, w węższym natomiast – wyłącznie szefów misji akredytowanych przy głowie państwa.

Na czele korpusu stoi dziekan, nie jest on jednak wybierany ani mianowany. Zgodnie z normą zwyczajową, zostaje nim ambasador najdłużej przebywający w kraju przyjmującym. W państwach utrzymujących stosunki dyplomatyczne ze Stolicą Apostolską, dziekanem

³⁸J. Sutor, *Prawo...*, s. 98; Zapytanie nr 2662 dostępne na stronie Sejmu RP <http://orka2.sejm.gov.pl/IZ5.nsf/d280e243ad0fdc68c1257364004369bc/9b00c8a209c05ddfc12574830044466c>, aktualne na dzień 28 listopada 2010r.

³⁹B. Miernik, *Prawo współczesnej...*, s. 78.

⁴⁰Stale misje dyplomatyczne noszą także nazwę przedstawicielstw dyplomatycznych. W języku potocznym funkcjonuje również termin „placówka dyplomatyczna”.

⁴¹B. Miernik, *Organy państwa w stosunkach międzynarodowych*, [w:] *Dyplomacja*, s.99- 112; P. Ostaszewski, *Międzynarodowe stosunki polityczne*, Warszawa 2008, s.62-66.

zostaje nuncjusz apostolski. Jego funkcja ma charakter reprezentacyjny⁴². Zadaniem korpusu dyplomatycznego jest realizacja funkcji dyplomatycznych, czyli całokształtu urzędowej działalności przedstawicielstw dyplomatycznych za granicą w związku z utrzymywaniem stosunków dyplomatycznych. W podstawowym zakresie zagadnieniu temu poświęcony jest art. 3 konwencji wiedeńskiej. Najstarszą i elementarną funkcją dyplomatyczną jest reprezentowanie państwa wysyłającego. Zakres funkcji w poszczególnych państwach różni się w zależności od stanu i specyfiki stosunków dyplomatycznych⁴³.

Początkowego podziału przedstawicieli dyplomatycznych⁴⁴ dokonano w Konwencji Hawańskiej z 1928 r. dzieląc ich na zwyczajnych (stałych, realizujących swoje funkcje w stałych misjach dyplomatycznych) oraz nadzwyczajnych (tymczasowych, działających w misjach specjalnych, na spotkaniach, konferencjach międzynarodowych)⁴⁵. Powszechnie uznaje się dziś podział na trzy stopnie dyplomatyczne przewidziany w art. 14 Konwencji. Szefowie misji⁴⁶ dzielą się na:

- a) „ambasadorów i nuncjuszków, akredytowanych przy głowach państw, oraz innych szefów misji równorzędnego stopnia;
- a) posłów, ministrów i internuncjuszków, akredytowanych przy głowach państw;
- b) *chargé d'affaires*⁴⁷, akredytowanych przy ministrach spraw zagranicznych⁴⁸.”

Wyróżnienie to ma znaczenie głównie przy zastosowaniu zasad procedencji i etykiety, jak również na etapach ustanawiania stosunków dyplomatycznych. Państwa na podstawie porozumień same ustalają klasę, do której należeć będą szefowie misji.

Poprzez ustanawianie stosunków dyplomatycznych między państwami realizuje się jeden z podstawowych atrybutów podmiotowości w prawie międzynarodowym. Zasada suwerenności prawnomiędzynarodowej gwarantuje m.in. prawo do nawiązywania i utrzymywania stosunków dyplomatycznych, zwłaszcza do reprezentacji dyplomatycznej.

⁴² Reprezentuje on korpus dyplomatyczny na zewnątrz, przemawia w jego imieniu na uroczystościach, organizuje pożegnania dla opuszczających państwo szefów misji; J. Białocerkiwicz, *op. cit.*, s. 319-320; E. Pietkiewicz, *Protokół dyplomatyczny*, Warszawa 1998, s. 45-46.

⁴³ Szerzej na ten temat w J. Sutor, *Leksykon...*, s. 136; J. Sutor, *Prawo...*, s. 124.

⁴⁴ Według postanowień Konwencji wiedeńskiej przedstawicielem dyplomatycznym jest zarówno szef misji, jak i członek personelu dyplomatycznego, a więc osoba posiadająca stopień dyplomatyczny.

⁴⁵ *The American Journal of International Law* 1932, Volume 22 No 3 Supplement: Official Documents, s. 142; J. Sutor, *Prawo...*, s. 147.

⁴⁶ Za szefa misji Konwencja uznaje osobę powołaną do działania w tym charakterze przez państwo wysyłające.

⁴⁷ W praktyce dyplomatycznej występują dwa rodzaje *chargé d'affaires* (fr. sprawujący interesy): *en pied*, (fr. na pieszo, chodzący) inaczej zwany też *en titre* (fr. tytułarny) akredytowany przez MSZ jest stałym szefem misji, gdzie w stosunkach między państwami nie uzasadnia się mianowania ambasadora. *Chargé d'affaires ad interim* (tymczasowy) pełni natomiast funkcję zastępcy ambasadora.

⁴⁸ Dz. U. 1965 nr 37, poz. 232, również w: A. Przyborowska-Klimczak, W. Staszewski, *op. cit.*, s. 13.

Ius legationis to łaciński zwrot określający prawo legacji – prawo suwerennych państw do wysyłania własnych i przyjmowania obcych przedstawicieli dyplomatycznych, dzięki czemu możliwa jest realizacja stosunków dyplomatycznych⁴⁹. Z prawem legacji wiąże się kwestia uznania państwa. Jest to akt prawny wobec innego podmiotu międzynarodowego uznający go za państwo suwerenne, co pociąga za sobą akceptację jego praw i obowiązków na płaszczyźnie międzynarodowej.

W praktyce międzynarodowej ustanawianie stosunków dyplomatycznych jest możliwe tylko między państwami uznającymi się *de iure*⁵⁰. W doktrynie prawa dyplomatycznego używano dawniej podziału na czynną i bierną legację. Prawo wysyłania własnych przedstawicieli, zwane czynnym prawem legacji, należy do wyłącznej kompetencji państwa wysyłającego. Analogicznie, prawo do przyjmowania przedstawicielstw drugiego państwa (bierna legacja) jest wyłączną kompetencją państwa przyjmującego. Jednak współcześnie takie rozróżnienie straciło swe znaczenie, ze względu na utrwalenie się zasady suwerennej równości wszystkich państw⁵¹.

Należy podkreślić, że prawo legacji nie implikuje nawiązania stosunków dyplomatycznych, bowiem, jak stanowi art. 2 konwencji wiedeńskiej, ustanawianie ich następuje za wzajemną zgodą. Czynność prawna, jaką jest nawiązanie stosunków dyplomatycznych, dokonywana jest między suwerennymi, samodzielnymi państwami, a jej materialną podstawą jest właśnie dobrowolna zgoda podmiotów. *A contrario*, Konwencja Hawańska o przedstawicielach dyplomatycznych z 20 lutego 1928r.⁵² stwierdza w art. 8, że państwo nie może akredytować⁵³ swoich przedstawicieli dyplomatycznych bez uprzednio wyrażonej zgody, natomiast państwo przyjmujące ma prawo odmówić przyjęcia przedstawiciela lub też żądać jego odwołania, mimo wcześniej wyrażonej zgody. Następnie Konwencja ta dodaje, że państwo przyjmujące nie musi podawać przyczyn takiej decyzji. Podobne stwierdzenie znajduje się w art. 4 pkt. 2 konwencji wiedeńskiej o stosunkach dyplomatycznych.

⁴⁹ C. Mojsiewicz, *op. cit.*, s. 191; J. Sutor, *Leksykon...*, s. 347.

⁵⁰ Uznanie państwa *de facto* jest kategorią polityczną, przejściową, stanowiącą zapowiedź gotowości do uznania *de iure*. Zob.: J. Sutor, *Leksykon...*, s. 456; J. Sutor, *Prawo...*, s. 100-102; Gdy nie dokonano uznania, powołuje się biura łącznikowe (zwane też stałymi misjami politycznymi) nieposiadające statusu misji dyplomatycznych, choć pełniących zadania w tym charakterze.

⁵¹ J. Białocerkiewicz, *op. cit.*, s. 313; W. Góralczyk, S. Sawicki, *op. cit.*, s. 271; J. Sutor, *Prawo...*, s. 95-99.

⁵² Konwencja hawańska z 20 lutego 1928 r. ma jedynie zakres regionalny, nie jest więc prawnie wiążąca dla państw spoza Ameryki; *The American Journal of International Law, op. cit.*

⁵³ „Akredytacja (fr. *accréditer* – uwierzytelić) - oficjalne uznanie przedstawiciela dyplomatycznego obcego państwa przez władze państwa przyjmującego. Jest równoznaczne z dopuszczeniem go do pełnienia funkcji szefa misji dyplomatycznej.” C. Mojsiewicz, *op. cit.*, s. 11.

Odmowa nawiązywania i utrzymywania stosunków oficjalnych przy pogłębiającej się współpracy państw, ich współzależności i procesów integracyjnych, jest sprzeczna z zasadami panującymi w społeczności międzynarodowej. Niewyrażenie zgody na realizację prawa legacji uwarunkowane jest brakiem woli bądź gotowości do utrzymania i rozwijania przez państwo przyjaznych i pokojowych relacji z drugim podmiotem. Zwykle powodowane jest to trudnościami finansowymi, wyjątkowymi okolicznościami, jak stan wojny sytuacją, gdy władze danego państwa dopuszczają się łamania zasad tudzież norm prawnomiędzynarodowych. Wówczas następuje odmowa w formie indywidualnej decyzji państwa bądź też, jak stanowi art. 41 Karty Narodów Zjednoczonych, Rada Bezpieczeństwa ONZ posiada kompetencję decydowania o zerwaniu stosunków dyplomatycznych, jako środka skutecznego, niewymagającego użycia siły zbrojnej⁵⁴.

Podstawową formą prawną nawiązywania stosunków dyplomatycznych jest sporządzenie pisemnego porozumienia dwóch zainteresowanych państw. Przyjmuje ono postać umowy międzynarodowej w myśl postanowień Konwencji wiedeńskiej o prawie traktatów z 12 maja 1969 r.⁵⁵ Umowa określa dokładny moment ustanowienia stosunków dyplomatycznych oraz ich szczebel, uwzględniając rangę szefa misji dyplomatycznej. Prawo zwyczajowe przewiduje również nawiązanie stosunków poprzez wymianę ambasadorów lub też na podstawie noty dyplomatycznej uznającej państwo, która zapowiada nawiązanie relacji precyzując ich czas i rangę⁵⁶.

Kolejnym etapem w ustanawianiu stałych misji dyplomatycznych jest wybór odpowiedniego kandydata na szefa misji. Zazwyczaj w tym celu państwo przekazuje poprzez ustępującego szefa misji poufną notę, zapytanie wraz z danymi biograficznymi kandydata, do MSZ państwa przyjmującego, czy osoba desygnowana na szefa misji (fr. *ambassadeur designée*) zostanie dopuszczona do sprawowania swoich funkcji (fr. *demande d'agrément*). Jest to pierwszy element instytucji prawnej przewidzianej w Konwencji wiedeńskiej, jaką jest *agrément* (fr. zezwolenie, zgoda). Następnie po 2 – 5 tygodniach⁵⁷, najwyższe władze państwa przyjmującego udzielają *agrément*. Zgodnie z art. 4 ust. 2 Konwencji państwo

⁵⁴ J. Białocerkiwicz, *op. cit.*, s. 313; J. Sutor, *Prawo...*, s. 98.

⁵⁵ Dz. U. 1990 nr 74, poz. 439, art. 2 ust. 1 lit. a. „traktat oznacza międzynarodowe porozumienie między państwami, zawarte w formie pisemnej i regulowane przez prawo międzynarodowe, niezależne od tego, czy jest ujęte w jednym, czy w dwóch lub więcej dokumentach, i bez względu na jego szczególną nazwę”, dostępne również w: A. Przyborowska-Klimczak, *op. cit.*, s.49.

⁵⁶ Swobodnie wyrażona zgoda państw na nawiązanie stosunków dyplomatycznych w oświadczeniu nie jest jednak aktem jednostronnym, gdyż takowy nie może być podstawą ustanowienia tego typu relacji. Szerzej: P. Saganek, *Akty jednostronne w prawie międzynarodowym*, Warszawa 2010, s. 262-277.

⁵⁷ Ze względów prestiżowych, a także technicznych udziela się odpowiedzi już po 2 tygodniach. E. Pietkiewicz, *op. cit.*, s. 56.

przyjmujące nie ma obowiązku podania przyczyn odmownej odpowiedzi, jednakże mając ma względnie kurtuazję oraz pomyślność przyszłych stosunków, wyjaśnia zwykle motywy decyzji negatywnej. Jedynie wobec najniższego stopnia dyplomatycznego, (*chargé d'affaires* – przypomina J. S.) nie jest wymagana zgoda⁵⁸.

Dopiero wówczas, gdy państwo wysyłające uzyska *agrément*, może podać nazwisko desygnowanej osoby do publicznej wiadomości oraz dopełnić formalności związanych z oficjalną nominacją, tj. złożyć wizytę szefowi przedstawicielstwa dyplomatycznego w kraju przyjmującym, uczestniczyć w audiencji u głowy państwa, wręczyć listy uwierzytelniające⁵⁹. Uroczysty przyjazd szefa misji organizuje dyrektor Protokołu Dyplomatycznego zachowując zasady kurtuazji międzynarodowej. Następnie składana jest rewizyta u zwierzchnika tego departamentu przy MSZ. Jest to pierwsza wizyta nowo akredytowanego dyplomaty, na której zostaje on poinformowany o organizacji władz kraju i ministerstwa, ceremoniale podczas wręczenia listów uwierzytelniających, tzw. kredencjałów (fr. *lettres de créance*)⁶⁰, terminie wizyty wstępnej u ministra do spraw dyplomacji. Celem wizyty w MSZ jest przekazanie kopii listów uwierzytelniających i odwołujących poprzednika.

Spotkanie z ministrem spraw zagranicznych jest niejako wstępem do głównego aktu akredytacji, jakim jest wręczenie listów uwierzytelniających. Szef misji dyplomatycznej wraz z dyrektorem Protokołu Dyplomatycznego przybywa na ceremonię, by wręczyć listy uwierzytelniające głowie państwa. Po elementach ceremoniału, do których zaliczyć należy przemówienia, przyjęcie i przekazanie pozdrowień głowie reprezentowanego państwa, a także audiencję prywatną, następuje koniec uroczystości. Skutkiem prawnym tego zdarzenia jest zaliczenie szefa misji w poczet pełnoprawnych członków korpusu dyplomatycznego, co przekłada się na jego prawo do korzystania z przysługującego mu statusu. Bezpośrednio po tym wydarzeniu, szef misji wysyła noty do wszystkich szefów misji państw, z którymi są utrzymywane stosunki dyplomatyczne. Zawiera się w nich informacje odnośnie audiencji u głowy państwa, wręczenia listów uwierzytelniających, a także wyrazy chęci utrzymywania dobrych relacji między obu państwami⁶¹.

⁵⁸ R. Bierzanek, J. Symonides, *op. cit.*, s. 173; A. Przyborowska-Klimczak, W. Staszewski, *op. cit.*, s. 10; J. Sutor, *Leksykon...*, s. 13-14; J. Sutor, *Prawo...*, s. 169-172.

⁵⁹ J. Białocerkiewicz, *op. cit.*, s. 314; E. Pietkiewicz, *op. cit.*, s. 55-57.

⁶⁰ Do przedstawicieli dyplomatycznych trzeciej klasy stosuje się listy wprowadzające (fr. *lettres d'introduction*).

⁶¹ E. Pietkiewicz, *op. cit.*, s. 58-60; wykład M. Wasińskiego, Prawo dyplomatyczne i konsularne, cz. czwarta, dostępny na stronie internetowej Katedry Prawa Międzynarodowego i Stosunków Międzynarodowych Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego: http://www.grocjusz.edu.pl/Materials/mw_w_pdik_2011-4.pdf, aktualne na dzień 15 IV 2011 r.

Ostatnim etapem nawiązywania stosunków dyplomatycznych poprzez wysłanie przedstawiciela dyplomatycznego jest dopełnienie obowiązku notyfikacji. Za pomocą noty dyplomatycznej MSZ powiadamia władze drugiego państwa o oficjalnym stanowisku dotyczącym nawiązania stosunków, tj. nominacji na państwowe stanowiska, wypełnienia warunków czy procedur. W świetle art. 5 Konwencji wiedeńskiej, dopiero po dokonaniu notyfikacji, państwo wysyłające ma prawo akredytować szefa misji lub wyznaczyć członka personelu w więcej niż jednym kraju. Warunkiem jest tutaj brak sprzeciwu wszystkich państw przyjmujących. Państwo wysyłające ma też prawo ustanowić misję dyplomatyczną pod kierownictwem *chargé d'affaires ad interim*, podlegającemu szefowi misji mającemu siedzibę w innym państwie. *A contrario*, Konwencja w kolejnym artykule daje możliwość dwóm lub więcej państwom akredytacji tej samej osoby, jako szefa misji w innym kraju. Również tutaj wymagana jest zgoda państwa przyjmującego⁶².

Jak stwierdza dr Julian Sutor, dyplomata, posiadający najwyższy w polskiej służbie dyplomatycznej stopień ambasadora tytularnego, ustanawianie stosunków dyplomatycznych stanowi jakby warunek *sine qua non* ustanawiania oficjalnych, pokojowych relacji między dwoma państwami, w szczególności otwarcia stałych przedstawicielstw dyplomatycznych oraz urzędów konsularnych, a także pełnienia przez personel funkcji dyplomatycznych i konsularnych. Nawet, gdy ze względów finansowych nie zostaną ustanowione stałe przedstawicielstwa dyplomatyczne, zadania w sferze dyplomacji mogą być realizowane bezpośrednio przez resorty spraw zagranicznych bądź też za pośrednictwem państwa trzeciego⁶³, lub wysyłając *ad hoc* misje specjalne⁶⁴.

3. Pozaprawne sposoby zawierania stosunków dyplomatycznych

Forma nawiązania stosunków dyplomatycznych może być uroczysta, jak jest w przypadku traktatów przyjaźni lub wspólnych komunikatów. Ustanowienie relacji po raz pierwszy albo też ich odnowienie, po wcześniejszym zerwaniu, następuje w formie podania do wiadomości, jak dokonano tego kroku. Wówczas nie ma już potrzeby zawarcia formalnej

⁶² A. Przyborowska-Klimczak, W. Staszewski, *op. cit.*, s. 11; J. Sutor, *Prawo...*, s. 98-99.

⁶³ Art. 46 Konwencji stanowi, iż państwo wysyłające może podjąć się czasowej ochrony interesów państwa trzeciego wraz z jego obywatelami. Warunkiem jest tu wcześniejsze wystosowanie prośby państwa trzeciego niereprezentowanego w państwie przyjmującym, a także zgodą państwa przyjmującego.

⁶⁴ W rozumieniu art.1 lit. a Konwencji wiedeńska o prawie traktatów z 1969 r. „misją specjalną jest misja czasowa reprezentująca państwo, wysłana przez jedno państw do drugiego państwa za jego zgodą w celu wspólnego rozpatrzenia z nim określonych spraw albo wypełnienia wobec niego określonego zadania.”; J. Sutor, *Prawo...*, s 99.

umowy, choć czasem mimo to, państwa decydują się na podpisanie porozumienia⁶⁵. Brak formy pisemnej w przypadku nawiązania tzw. umowy dżentelmeńskiej (ang. *gentlemen's agreement*) podyktowany jest wzajemnym zaufaniem państw. Umowa tego typu reguluje określone stosunki między stronami, również między państwami w dziedzinie utrzymywania stosunków dyplomatycznych, nie pociągając za sobą żadnych sankcji prawnych. Brakuje tu bowiem możliwości egzekwowania praw z niej wynikających na drodze sądowej lub arbitrażowej⁶⁶.

Metody i środki stosowane w stosunkach między państwami, oprócz tych, mających charakter prawno-dyplomatyczny, obejmujących głównie rozmowy, konsultacje, negocjacje dwóch państw, można podzielić na militarne⁶⁷, gospodarcze – realizowane poprzez udzielanie pomocy gospodarczej, przesunięcie albo umorzenie spłaty kredytów, psychospołeczne – prowadzenie zagranicznej polityki kulturalnej, współpracy naukowej. Środki psychospołeczne używane przy nawiązywaniu stosunków dyplomatycznych, mogą być pomocne jedynie w swoim pozytywnym aspekcie, a więc jako dążenie do stworzenia dogodnego klimatu współpracy międzynarodowej, zwalczania wszelkich przejawów uprzedzeń bądź stereotypów, propagowanie pozytywnego obrazu innego państwa wraz z jego obywatelami. Owe środki nie są wyłączną domeną państw, bowiem korzystają z nich również masowe media czy organizacje społeczne, jakimi są również kościoły lub związki wyznaniowe⁶⁸.

W przypadku braku stosunków dyplomatycznych lub nawet braku uznania państw, czasem powierza się pełnienie pewnych funkcji dyplomatycznych instytucjom niepaństwowym lub państwowym – przedstawicielom banku, przedsiębiorstwa handlowego. Mówimy wówczas o paradyplomacji lub *quasi-dyplomacji*⁶⁹, którą jest także dyplomacja niekonwencjonalna. Zakłada ona nieprzywiązywanie wagi zarówno do norm prawnych, jak i protokolarnych czy moralnych, elastyczność w doborze środków działania oraz priorytetów. Metody takiej działalności mają charakter dynamiczny, w zależności od zmieniającej się sytuacji. Formami działania dyplomacji jest tutaj wykorzystywanie dyplomatycznych imprez i spotkań, również tych nieoficjalnych. Taką aktywność tłumaczy się priorytetowym znaczeniem interesów narodowych⁷⁰.

⁶⁵ P. Saganek, *op. cit.*, s. 263.

⁶⁶ J. Penc, *Leksykon biznesu : słownik angielsko-polski*, Warszawa 1997, s. 468.

⁶⁷ Rosja i Japonia zakończyły stan wojny w 1956 r. i dopiero wtedy nawiązały stosunki dyplomatyczne na podstawie tzw. formuły Adenauera - podpisanie deklaracji o zakończeniu wojny wraz z zapowiedzią zawarcia traktatu pokojowego w przyszłości. Szerzej w: E. Potocka: *Wyspy niezgody Wprost* 1999, nr 11.

⁶⁸ R. Zenderowski, *Stosunki międzynarodowe: vademecum*, Wrocław 2005, s. 464-465.

⁶⁹ Funkcje *quasi*-dyplomatyczne pełnią wspomniane przez autorkę w poprzednim punkcie biura łącznikowe.

⁷⁰ J. Sutor, *Leksykon...*, s. 106-107, 362.

Oprócz prawnych form dyplomacji, jakimi są stałe przedstawicielstwa dyplomatyczne oraz misje specjalne, wyróżnić daje się kilka pozaprawnych postaci dyplomacji służących nawiązaniu, a później utrzymywaniu stosunków dyplomatycznych. Dyplomacja konferencyjna, uprawiana na forum zwoływanych przez organizacje międzynarodowe konferencjach, ma swój początek w XIX w., tj. od zwołania Kongresu Wiedeńskiego. Realizowana jest w stosunkach multilateralnych, co wypływa z konieczności uzgadniania wielu kwestii w drodze współpracy wielostronnej. Inaczej zwana dyplomacją parlamentarną, forma ta wzoruje się na procedurach i debatach parlamentów krajowych. Istnieje jednak ściśle wyróżnienie dyplomacji parlamentarnej niemającej charakteru dyplomatycznego, bowiem tego typu spotkania nie są organizowane w imieniu państw ani rządów, a wyłącznie w imieniu parlamentów. Podczas konferencji dyplomaci wraz z towarzyszącymi im ekspertami z różnych dziedzin tworzą grupy interesów, dzielą się lub łączą według danego kryterium. Daje to możliwość prowadzenia rozmów z przedstawicielami państw, z którymi dany kraj nie utrzymuje stosunków dyplomatycznych, stwarza okazje mediacji z państwami neutralnymi, a także wywierania wpływu na opinię publiczną, dzięki czemu dyplomacja taka zyskała miano otwartej dyplomacji.

Przeciwieństwem dyplomacji konferencyjnej jest dyplomacja kularowa, zwana zakulisową działalnością dyplomacji⁷¹. Składają się na nią nieformalne rozmowy podczas lunchów czy bufetów. Wówczas możliwe jest uporanie się z kwestiami, których poruszenie na forum plenarnym, międzynarodowym nie byłoby wskazane ze względu na interesy państwa. Dyplomacja kularowa jest nowszą i bardziej kurtuazyjną odmianą dyplomacji buduarowej, wykorzystującej bliższe kontakty i znajomości z głowami państw w celach dyplomatycznych. Również nieuprawiana obecnie dyplomacja „salonowa”, prowadzona przez arystokrację na dworskich salonach, jest synonimem wypełniania funkcji dyplomacji w sposób kameralny.

Obecnie wzrasta znaczenie dyplomacji bezpośredniej („dyplomacji na szczycie”) realizowanej przez głowy państw, premierów, szefów MSZ. Do tej kategorii zalicza się dyplomację osobistą, personalną, w której przywódca państwa wykorzystuje swoje prywatne stosunki z głową innego państwa. Programy wizyt zagranicznych przewidują poza rozmowami, składaniem audiencji, uczestnictwem w konferencjach prasowych czy podpisywaniem umów, również zwiedzanie muzeów, pamiątek narodowych, organizowanie

⁷¹ Nazwa pochodzi od kularów – reprezentacyjnych sąsiednich sal oficjalnych obrad (konferencji międzynarodowych). Zwykle podczas dorocznych sesji Zgromadzenia Ogólnego ONZ załatwiane są kluczowe sprawy dla obrotu międzynarodowego. J. Sutor, *Leksykon...*, s.104.

spotkań towarzyskich bądź udział w przedstawieniach teatralnych. Spotkania takie mają charakter nieoficjalny lub półoficjalny, co nosi miano tzw. dyplomacji bez krawatów⁷².

Zbliżoną metodą jest dyplomacja publiczna (propagandowa), polegająca na staraniach państwa w stworzeniu własnego wizerunku zwiększającego zdolność osiągnięcia dyplomatycznych celów, jakimi są nawiązanie i utrzymanie pokojowych relacji z innymi państwami, poszukiwanie możliwości współpracy, a także ochrona własnych interesów i bezpieczeństwa. Mianem tym określa się również działalność MSZ w celu popularyzowania, promowania polityki zagranicznej lub też jej szczególnych wymiarów. W swoim pozytywnym aspekcie takie działania informacyjno-propagandowe mogą przyczynić się do zbliżenia państw i ich współpracy. Inna definicja przedstawia dyplomację publiczną jako wpływ na kształtowanie opinii publicznej w drugim państwie na proces formowania polityki zagranicznej, obejmując aspekty takie jak, relacjonowanie wydarzeń zagranicznych, wzajemne oddziaływanie grup społecznych wraz z ich oddziaływaniem na politykę. Wymienia się tu przede wszystkim działania polityków, głów państwa, jakimi są międzynarodowe podróże, udzielanie wywiadów dla mediów, publikowanie w czasopiśmie, a także działalność lobbystyczna. Z działaniami promocyjnymi wiąże się dyplomacja kulturalna. Cechuje ją troska o utrwalenie kulturalnej obecności państwa wysyłającego w państwie przyjmującym, jak też kreowanie jego pozytywnego wizerunku za granicą. Do realizacji tego celu powołuje się instytuty kultury, formalnie niewchodzące w skład misji dyplomatycznej. Niemniej jednak, podlegają one nadzorowi szefów misji⁷³.

Jednocześnie warto zaznaczyć wagę dyplomacji obywatelskiej, zwanej też społeczną. Czynniki niereprezentujące państwo czy MSZ, a więc fundacje, pozarządowe organizacje społeczne, grupy lub pojedynczy obywatele, uczestniczą w procesach międzynarodowych. Działają na rzecz zbliżenia między narodami, promocji ojczyzny na świecie, polepszanie bilateralnych relacji, wykorzystując kontakty osobiste lub jak w przypadku RP – Polonię zagraniczną. Należy tutaj przywołać również działalność lobbiningową, gospodarczą, społeczną czy samorządową⁷⁴. Tego rodzaju aktywność obywateli ma na celu uzupełnienie rządowych kontaktów państwowej służby dyplomatycznej. Obok delegacji oficjalnych, charakteryzujących się dużym znaczeniem politycznym oraz bogatą

⁷² R. Brown: *Information Technology and the Transformation of Diplomacy Knowledge, Technology & Policy* 2005, Volume 18 Number 2; E. Pietkiewicz, *op. cit.*, s. 303; B. Surmacz, *Służba dyplomatyczna i konsularna*, [w:] *Międzynarodowe stosunki polityczne*, pod red. M. Pietrasia, Lublin 2006, s. 171-173; J. Sutor, *Leksykon...*, s. 99-124.

⁷³ K. Mighst, *Podstawy stosunków międzynarodowych*, Warszawa 2006, s. 116-118; B. Surmacz, *op. cit.*, s. 169-171; J. Sutor, *Leksykon...*, s. 114-116.

⁷⁴ Przykładem jest tutaj utworzenie przez niektóre regiony stałych przedstawicielstw przy Unii Europejskiej, niekorzystających jednak ze statusu dyplomatycznego.

oprawą protokolarną, organizuje się nieformalne delegacje zagraniczne przyjeżdżające na zaproszenie władz samorządowych, towarzystw przyjaźni, przedsiębiorstw handlu zagranicznego *etc.* Delegacje organizowane przez podmioty pozarządowe różnią się między sobą składem osobowym, sposobem przyjęcia oraz celem, jedne mają bowiem wywołać skutek w postaci zawarcia porozumienia lub samego przeprowadzenia rozmów, inne – nawiązać lub pogłębić współpracę życia gospodarczego, kulturalnego bądź naukowego⁷⁵.

Sposoby nawiązywania stosunków dyplomatycznych, czyli oficjalnych i pokojowych relacji między państwami w zakresie polityki zagranicznej, można podzielić na metody prawne oraz pozaprawne. Podstawowym źródłem prawa dyplomatycznego jest przyjęta w 1961 r. konwencja wiedeńska o stosunkach dyplomatycznych. Akty prawa wewnętrznego implikują jej założenia w normatywnych porządkach krajowych, a także regulują szczegółowe kwestie nieujęte w ramach konwencji. Pierwotnym, acz wciąż istotnym elementem ustanawiania stosunków dyplomatycznych, jest zwyczaj międzynarodowy kładący nacisk na zasady kurtuazji. Choć dość powszechnie uważa się, że dwa państwa nie mogą utrzymywać relacji dyplomatycznych nie zawierając wcześniej umowy lub przynajmniej nie ustanawiając stałych misji dyplomatycznych, wskazany został jednak szereg metod stosowanych w praktyce międzynarodowej, by zgodnie z interesem partykularnych państw realizować postulaty polityki zagranicznej. Nie zawsze bowiem państwa chcą zawrzeć relacje w sposób ostateczny. Umowy bądź inne środki prawne są bowiem zobowiązujące, wiążą dane kraje, nakładają sankcje.

Skuteczność metod prawnych ustanawiania stosunków dyplomatycznych nie podlega wątpliwości. To samo tyczy się środków pozaprawnych. Charakteryzują się one ponadto jakże pożądaną cechą – są mniej sformalizowane, a przez co szybsze, pozwalają na ich zręczne stosowanie czy wreszcie sprawniejsze dochodzenie do konkluzji. Realizacja założeń polityki zagranicznej wymaga postępowania zgodnie z prawem międzynarodowym, według wytyczonych zasad, norm prawnych, ale ważna jest również ich pozaprawna treść. Doskonałym przykładem jest tutaj instytucja desygnowania szefa, jak też członka misji. Gdy ów kandydat do pełnienia funkcji dyplomatycznych nie spełnia pozaprawnych wymagań, często subiektywnych, państwa przyjmującego, ma ono pełne prawo uznania go za *persona*

⁷⁵E. Pietkiewicz, *op. cit.*, s. 286-289; B. Surmacz, *op. cit.*, s. 173; J. Sutor, *Leksykon...*, s. 117.

non grata (łac. osoba niepożądana)⁷⁶ Pociąga to za sobą w konsekwencji ochłodzenie stosunków dyplomatycznych.

Jak wskazano wcześniej, w dyplomacji dużą rolę odgrywają osoby prywatne, zarówno głowy państw, jak i obywatele o szczególnych osiągnięciach w dziedzinie stosunków bilateralnych, kojarzonych przez opinię publiczną. W relacjach Polski z Nową Zelandią taką postacią będzie John Roy-Wojciechowski, konsul honorowy RP w Auckland, przedstawiony w III rozdziale.

⁷⁶Należy zwrócić uwagę na formalne rozróżnienie żądania odwołania członków personelu dyplomatycznego (uznanie za *persona non grata*) od uznania za „osobę niepożądaną”, stosowanego wobec pozostałych członków misji. Szerzej w art. 9 Konwencji wiedeńskiej oraz J. Sutor, *Prawo...*, s. 195-198.